

Заволока Л.О.

ст. викладач кафедри фінансів суб'єктів господарювання та страхування
Університет митної справи та фінансів

Чупілко Т.А.,

кандидат технічних наук,
доцент кафедри прикладної математики і інформатики
Університет митної справи та фінансів

Марченко А.О.

студентка
Університет митної справи та фінансів

НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ DIRECTIONS OF OPTIMIZATION OF NATION DEBT OF UKRAINE

У статті розглянуто сутність державного боргу України, проаналізовано показники за 2012-2017рр. Визначено причини виникнення та основні проблеми формування і регулювання боргу. Наведено прогноз на 2018 рік. На основі досвіду зарубіжних країн, визначено напрями оптимізації та удосконалення механізму регулювання державним боргом.

Ключові слова: державний борг, боргова безпека, прямий борг, гарантований борг, дефіцит, механізм регулювання, прогнозування.

В статье представлена суть государственного долга Украины, проанализированы показатели за 2012-2017гг. Определены причины возникновения и основные проблемы формирования и регулирования долга. Приведен прогноз на 2018 год. На основе опыта зарубежных стран, определены пути оптимизации и усовершенствования механизма регулирования государственным долгом.

Ключевые слова: государственный долг, долговая безопасность, прямой долг, гарантированный долг, дефицит, механизм регулирования, прогнозирование.

The article discussed the essence of the state debt of Ukraine, indicators for 2012-2017 is analyzed. The causes and main problems of debt formation and

regulation are determined. The forecast for 2018 is given. Based on the experience of foreign countries, ways to optimize and improve the mechanism of regulation of public debt are defined.

Key words: *public debt, debt security, direct debt, guaranteed debt, deficit, regulatory mechanism, forecasting*

Постановка проблеми. Однією з основних складових фінансової безпеки держави є боргова безпека, яка є важливим компонентом макроекономічної стабільності. Державний борг – невід’ємна складова частина державних фінансів. Він відіграє значну роль в економіці держави, оскільки має різнобічний вплив на всі сфери життя. На сьогоднішній день питання боргового навантаження України стає дедалі актуальним, оскільки зростання витрат на обслуговування боргу стає одним із чинників економічної і фінансової нестабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема регулювання та оптимізації державного боргу є актуальною впродовж періоду незалежності України. Чимало наукових праць присвячено даній темі. У науковій літературі питанню сутності державного боргу, його управління та напрямам оптимізації присвячено праці вітчизняних фахівців: Глібчук В.М., Кісь Г.Р., Полінкевич О.М., Линь М.М., Доліновська О.Я., Баула О.В. та інші.

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення економічної сутності державного боргу, аналіз динаміки показників боргу України за 2012-2017 рр., проведення прогнозування на 2018 рік, визначення напрямів оптимізації боргової політики з використанням зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно із законодавством України, державний борг – це загальна сума боргових зобов’язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення. Державний борг складається із прямого й гарантованого боргів [4]. Прямим боргом є загальна сума безумовних боргових зобов’язань країни за отримані та непогашені на

визначену дату кредити (позики), які з'являються в результаті державних запозичень.

Гарантованим є загальна сума боргових зобов'язань резидентів України за отримані та непогашені на визначену дату кредити (позики), що з'являються унаслідок запозичень, забезпечених державними гарантіями.

Залежно від джерел, із яких здійснюються запозичення, державний борг може бути внутрішнім (заборгованість держави всім громадянам чи юридичним особам, які тримають внутрішні державні облігації) чи зовнішнім (запозичення держави на зовнішньому ринку).

Існує безпечний рівень боргу. Це такий рівень, при якому держава може своєчасно та в повному обсязі виконувати свої зобов'язання без залучення допомоги міжнародних фінансових організацій та реструктуризації цих зобов'язань чи оголошення дефолту, а також здійснювати державні запозичення на ринках капіталу за відповідними відсотковими ставками.

Проаналізуємо динаміку державного боргу за період 2012-2016рр. та розрахуємо темпи приросту.

Таблиця 1. Динаміка державного боргу України 2012-2016рр., млн. грн.*

Показник	2012	2013	2014	2015	2016
ВВП	1408889	1454931	1566728	1979458	2383182
Державний борг					
Зовнішній	208 919	223 016	486 027	826 270	980 185
<i>у відсотках до ВВП</i>	<i>14,8</i>	<i>15,4</i>	<i>31</i>	<i>41,7</i>	<i>41,1</i>
Внутрішній	190 299	256 960	461 004	508 001	670 646
<i>у відсотках до ВВП</i>	<i>13,5</i>	<i>17,7</i>	<i>29,4</i>	<i>25,7</i>	<i>28,1</i>
Гарантований зовнішній	16 211	77 009	125 939	216 449	259 843
<i>у відсотках до ВВП</i>	<i>1,1</i>	<i>5,3</i>	<i>8</i>	<i>10,9</i>	<i>10,9</i>
Гарантований внутрішній	100 081	27 129	27 863	21 459	19 084
<i>у відсотках до ВВП</i>	<i>7,1</i>	<i>1,9</i>	<i>1,8</i>	<i>1,1</i>	<i>0,8</i>
Всього	515 511	584 114	1 100 833	1 572 180	1 929 759
Темп приросту: базисний, %	0	13,31	113,54	204,98	274,34
ланцюговий, %	-	13,31	88,46	42,82	22,74

*Джерело: Побудовано авторами на основі [4]

Усі дані згрупуємо у гістограму для більш зручного аналізу, додавши відповідний показник, станом на 31 серпня 2017р.

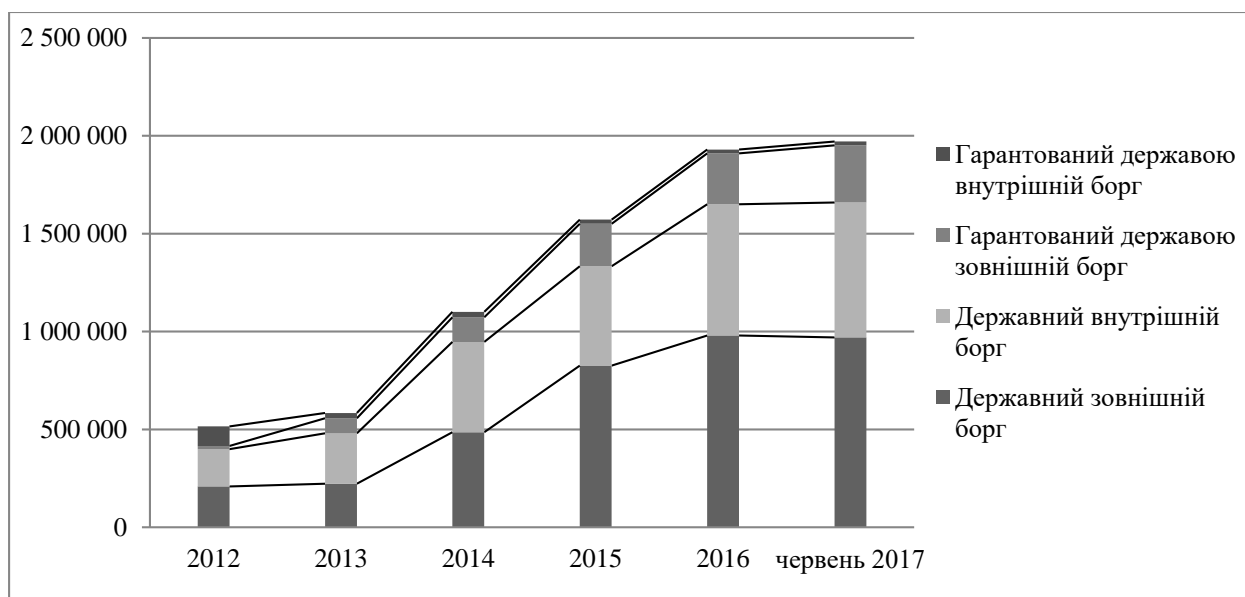

Рис.1. Динаміка державного боргу за 2012- серпень 2017р., млн. грн.*

*Джерело: Побудовано авторами на основі [4]

Згідно з вітчизняними і іноземними дослідженнями економічно безпечний рівень державного і гарантованого державою боргу для України наразі становить близько 35 % від ВВП. За даними таблиці стає зрозумілим, що у 2015-2016 рр. показники сягнули критичного рівня та є більшими за встановлену норму (41,7% у 2015 р, та 41,1% у 2016р). Що стосується 2017р., то вже в червні даний показник становив 37,5% від ВВП.

Відповідно до міжнародних стандартів і загальноприйнятих наукою показників оптимальний розмір боргів держави не повинен перевищувати 60% від річного обсягу ВВП. Внаслідок перевищення цього рівня держава може втратити фінансову незалежність і стати державою-банкрутом [1].

За даною таблицею та гістограмою можна спостерігати зростання державного боргу майже у 300%. Порівнюючи показники 2016 та 2012 років, можна сказати, що усі вони мають тенденцію з прискореним характером, окрім гарантованого внутрішнього боргу. Він з кожним роком зменшується. Для нашої країни показник 2016 року є надто високим, оскільки він складає 81% від ВВП. На сьогоднішній день державний борг у відсотках до ВВП вже складає 76,3%.

Для погашення боргу, джерелом грошових надходжень є також кредити, які, без спрямування в реальні сектори економіки, лише погіршують фінансовий та економічний стан держави. Основними кредиторами України є США та МВФ. Це визначає залежність вітчизняної економіки від закордонних інвесторів.

Серед причин зростання обсягу державного та гарантованого боргу необхідно виділити:

- девальвація національної валюти;
- залежність України від імпорту енергоносіїв;
- технічна відсталість значної частини сфер національної економіки;
- забезпечення фінансування дефіциту державного бюджету;
- капіталізація державних банків, в тому числі у зв'язку з переходом у державну власність ПАТ КБ «ПриватБанк»;
- надання кредиту ФГВФО [4].

Що стосується 2017 р., то за даними станом на 31.08.2017, державний борг становив 1 971 153 млн. грн., або близько 76,3% ВВП. Аналіз темпів зростання державного прямого та гарантованого боргу 2017 року свідчить про негативний вплив на стан економічної безпеки України, оскільки зростає навантаження на державний бюджет через збільшення виплат на обслуговування державного боргу.

Основними проблемами формування та управління державним боргом на сучасному етапі є:

- відсутність чіткого розмежування повноважень державних органів щодо управління боргом;
- неефективне розміщення позик, відсутність безпосередніх зв'язків із напрямом використання позик та джерелом їх погашення;
- неефективна валютна структура боргу;
- неналежна увага до залучення зовнішніх позик з метою інвестування в інноваційні, високотехнологічні, високодохідні проекти;

- відсутність дієвого контролю за формуванням та погашенням боргу тощо.

На основі [4] побудовано квадратичну регресійну модель динаміки та прогнозу державного боргу.

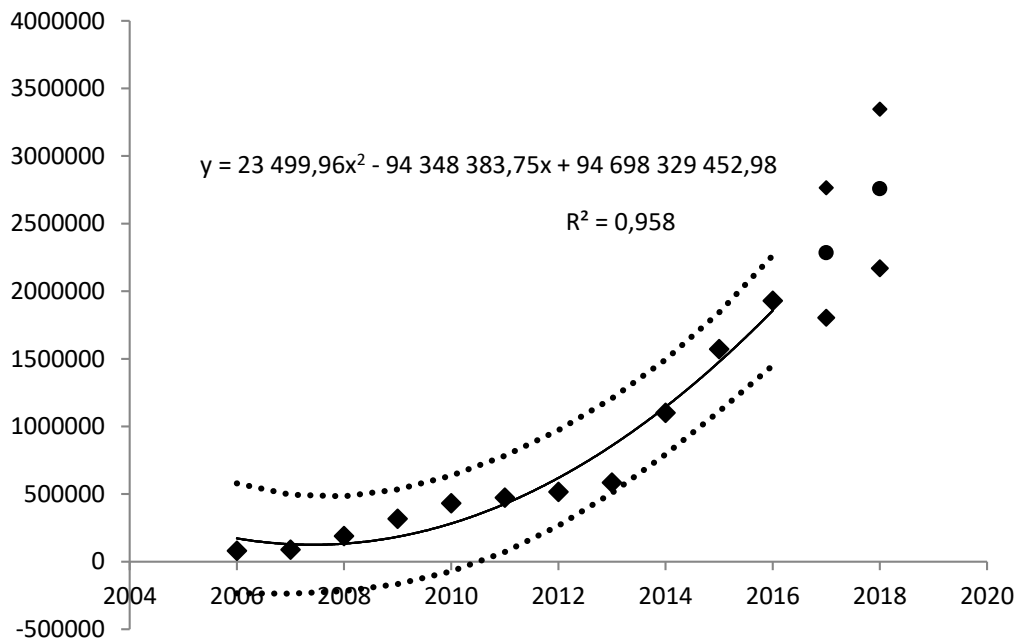

Рис. 2. Модель динаміки та прогнозування державного боргу на 2017, 2018 р., млн. грн..*

* побудовано та розраховано авторами на основі [4]

На Рис. 2 зображено регресію державного боргу, довірчу зону регресії, точкові та інтервальні оцінки показника на 2017 та 2018 р., побудовані з довірчою імовірністю 0,95. Модель специфіковано квадратичною функцією, зважаючи на характер розподілу даних, з високим рівнем апроксимації. Адекватність моделі доведено за критерієм Фішера. Розрахункове значення F-статистики складає 91,35 проти критичного 4,46, визначеного з рівнем значимості 0,05 при степенях вільності 2 та 8. За критерієм Стьюдента всі параметри, включаючи вільний член рівняння, є статистично значимими. Відповідні до параметрів моделі розраховані значення t-статистики складають: 4,89; -4,9; 4,91 проти критичного значення t-тесту 2,31, обчисленого з рівнем значимості 0,05 при степені вільності 8. Тож, для кожного параметру моделі відхиляється нульова гіпотеза і приймається

конкуруюча. Таким чином, за обома критеріями підтверджується суттєвий нелінійний характер зростання державного боргу.

За отриманими результатами, прогнозоване значення державного боргу на 2017 та 2018 р.р. становитиме відповідно 2283946,59 млн. грн. та 2757917,59 млн. грн., що є значно більшим за показник 2016 року. Також за допомогою розрахунків було виявлено, що значення боргу може коливатись у межах від 1803422,81 млн. грн. до 276470,37 млн. грн. у 2017 р. та від 2169396,395 млн. грн. до 3346437,714 млн. грн. у 2018 р. Інтервальну оцінку державного боргу отримано з похибкою у 2,5%. Порівняння статистичних даних по державному боргу [4] на 2017 р. та отриманих авторами розрахунків у відповідності до запропонованої моделі, свідчить про високу точність апроксимації статистичних даних та оцінок прогнозу розмірів державного боргу.

У процесі прогнозування державного боргу на 2017, 2018 р. р. дійшли до висновку, що боргове навантаження на прогнозований період зменшиться у порівнянні із 2016 р. Уповільнення темпу зростання державного боргу також відображено на графіку коефіцієнту еластичності.

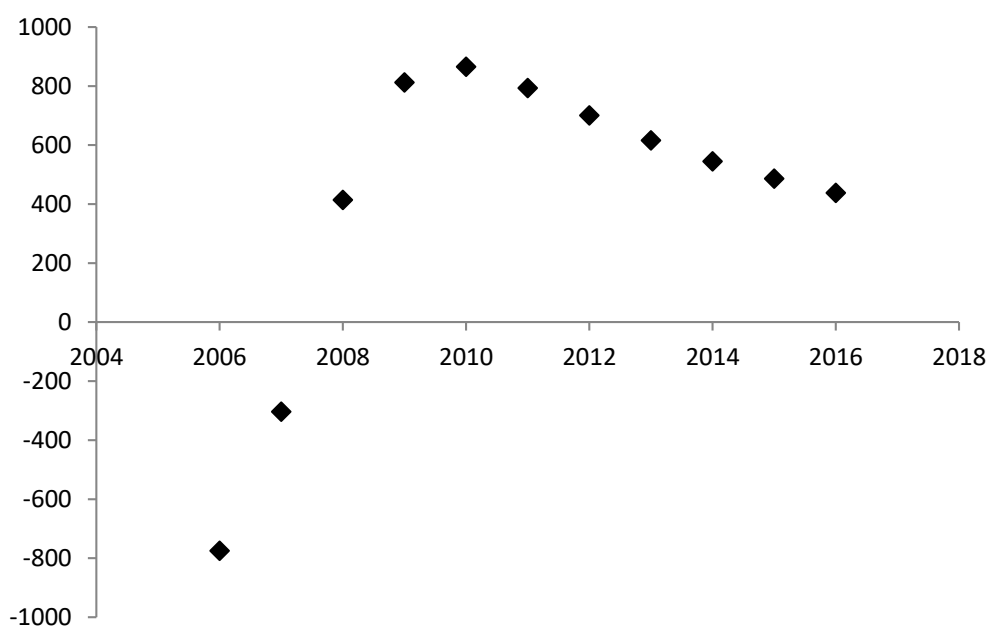

Рис. 3. Коефіцієнт еластичності динамки зростання державного боргу*

* побудовано та розраховано авторами на основі [4]

Оскільки тенденція не змінилась та оцінений розмір боргу у 2018 році є значно більшим за попередні показники, існує потреба у ефективному регулюванні даного процесу. Постає необхідність запобіганню збільшенню боргового навантаження.

Однією з найголовніших причин виникнення і збільшення державного боргу є саме державний дефіцит. Тому для вирішення перерахованих проблем та запобіганню борговому навантаженню у майбутньому, потрібно в першу чергу забезпечити скорочення державного дефіциту, а також необхідним є:

- пошук ефективних умов запозичення коштів, шляхом їх мінімізації;
- зниження розміру боргу та сплати нарахованих відсотків перед міжнародними кредиторами, а також своєчасна та повна сплата суми основного боргу;
- ефективне використання запозичених коштів за цільовим призначенням;
- забезпечення стабільності валютного курсу;
- сприяння розвитку фондового ринку країни.

Проблема боргового навантаження наявна у багатьох країнах світу. Великі розміри і швидке зростання державного боргу у більшості країн є актуальним питанням розробки підходів регулювання заборгованості.

У світовій практиці можна виділити такі головні напрями удосконалення механізму регулювання державного боргу:

- визначення та законодавче закріплення напрямуборгової стратегії, щодо співвідношення внутрішньої й зовнішньої складової державних запозичень;
- створення спеціального агентства з питань управління державним боргом, підзвітне Міністерству фінансів й орієнтоване на управління ризиками боргової діяльності;
- удосконалення нормативної бази щодо питань державних запозичень;

- розробка та впровадження середньострокової програми регулювання державного боргу як елемента будови ефективної системи планування державної заборгованості.

Висновки з проведеного дослідження. Проаналізовані показники свідчать про наявність загрозливого стану в державі. Важливо забезпечити перевищення темпів зростання ВВП над темпами росту державного боргу, особливо зовнішнього.

Таким чином, на сучасному етапі державний борг України стрімко зростає, що пов'язано із соціально-економічною, політичною загостреною ситуацією. Це спричиняє кризове становище у країні. Для того, щоб запобігти кризовій ситуації зараз та у майбутньому, необхідно удосконалювати систему управління державним боргом та його обслуговування, запроваджувати нові напрями у сфері боргової політики, взявши до уваги світовий досвід.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Лубкей Н. Проблеми формування та обслуговування державного боргу України / Н. Лубкей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/14755/1/стаття%202011%20Документ%20Microsoft%20Word.pdf>
2. Богдан Т.П. Державний борг України: особливості формування та управління в сучасних умовах /Т.П. Богдан // Фінанси України. – 2013. – № 1. – С. 32-46.
3. Печенюк Н.М. Напрями оптимізації управління зовнішнім державним боргом шляхом використання зарубіжного досвіду /Н.М. Печенюк//Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 6. – С. 270-274.
4. Статистичні дані щодо державного та гарантованого боргу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cost.ua/budget/debt/>